

K. SENDZIKAS

**ŠALNU PAKĀSTAS KŪN. J. PABREŽOS
DARBO ŽIEDAS**

„Draugija“ 1939 m. Nr. 6., Pabréžos inv. Nr. 4.

DAUGIAU ŽIŪR. PASKUTINIAME LAPE

Šalnu pakāstas kūn. J. Pabréžos darbo žiedas

Šalnų pakąstas kun. J. Pabrėžos darbo žiedas

K. Sendzikas

„Dydis geydymys prisislaugity Žemaytembs pažadyna móni ąt paraszimato Weykala žemaytyszkoy Kalboy.“

Ir 19 š. pradžioje buvo sunku gimti gilesnés mokslinés studijos lietuviškai knygai bent 10×20 cm iš 50—150 puslapių, nors jai gimti ir nekliudé reakcinis carizmo kumštis. Didžuma mūsiškés intelligentijos žavéjosi lenkų bibliografinémis naujenomis ir ne tik kad nemégo „mužikiškosios“ lietuvių kalbos, bet šlykštėjosi ir jos literatūra. „Mužikija“ buvo neraštinga ir neskaitanti, o skaitančioji jos dalis teskaitė malda-knyges, kalendorius, sapnininkus ir šiaip brošiūrinę literatūrą. Todél nei biznieriams, nei rašytojams nebuvo pagrindo eikvoti laiką ir išlaidautis mokslinei literatūrai ruošti.

Bet ir apmirusioje tų laikų mūsų tautoje ruseno lietuviškoji dvasia: M. Valančius, S. Daukantas. Ir, štai, tarp kitų suspindi ir kun. Jurgio Pabrėžos — Tévo Ambroziejaus — asmuo. Jis nesigaili nei laiko, nei jégų ir su meile, valingai imasi versti pirmąją vagą Lietuvos kultūrai botanikos srityje. Jis rašo, o jo plunksnos pėdsakų bene gražiausias žiedas — lietuviškas botanikos veikalas Tayslós Augumyynis.

Kun. J. Pabrėža dar vaikystėje pamilo augmenią. Vėliau, Vilniaus Universitete, nors ima studijuoti mediciną, bet pasineria botanikoje. Ir juo daugiau laiko jis skiria jai, juo karščiau milsta augmenią. Jis renka jos rūšis, džiovina, krauna herbariumą. O savo vienuolyno kieme séja, sodina ir stebi kaip užsimezga ir lapuoja jo augalai.

Tik kun. Jurgis Pabrėža ne bibliotekinė kandis. Tai žmogaus sielos ir kūno bičiulis ir gydytojas. Jam rūpi savo meile gamtai ir botaniškoms žiniomis pasidalinti su tautiečiais, su žemaičiais. „Oy! kayp tay but

AUGUSTINUS

KÓREMKI TALPUNKS

AUGIMYS

LIESZIOŁ RAKSTOSYS

TEYS

MILLOSYS

KAYS

NEKÓRIGS SWETZULLYS

so

PRJURGYSKO

ABLAZY PRJOOKI NEYKAELA

YR

SÖRAASÍJIMA

WYARDUL PAPRASTUJU TEYS ČEMAUTYKUL.

SEYPO PRIMUSYSKUL, LALIWYSKUL, YR WYRADUL

PLYSLYNU ČEMAUTYKUL SO ZOTIKNYSKULYS.

P.R.

KÓNYGL AMBROZIEJO PABREŽI

BÓWÓSSY KONRADSY YR MOOKSTOSI KRETENOS

MOSZEWSKÝZOS, TERCIORÓ x. sr. t. PRACZYSZKUS

IZDŪTS

MEETUSY 1843

K. A. Pabréžos knygos titulinis puslapis.

labay geeray! kad Žemaytiu Uukinikay pažintū bęn iwayskesnioses Augimes, o dar neabejotingay ale tykay. Tóukart galietu sógadliwooses pri koky wartojyma diel sawys riinkty yr at reykala kawooty, o woodyjetiujuu seergietyis" — rašo pats kun. J. Pabréža.¹⁾ Ir jis užsimoja žemaitiškai parašyti rimitą botanikos veikalą, kuris galėtų daugiai žmonių būti daug kuo naudingas.

„Bet, ach! Kayp tay wargans daykts yszdóuty koki weykala tokioy kalboy, kórioy nieks ysz Žemaytiu lig sziol anie mislity nepamyslyjy tamy daykty raszyt!“ — skundžiasi kun. A. P. rašomam popieriui. Ir turéjo ko sküstis. Jis neturéjo lietuviškų botanikos terminų, o jų šaltinių tegaléjo rasti nelietuviškuose veikaluose. Tai pirmoji priežastis. Antroji: nors daug turéjo jis surinkęs Žemaitijos floros rūšių, bet dar daugiau jam trūko jų. Trečiaja priežastimi buvo žmonės. „Pri tu wisu waargu, reykiejom dar nekóriu asaabu cziderstwas ysztóriety, kaypo buczio nieku darba jémysis, kóri koznós noorëtesis gal apla mrasty lyižowiey lękyszkamy...“²⁾.

Bet kun. J. Pabréža neboja. Valingai verčia kelmus iš kelio, ir žygiuoja priekin, prie tikslø. Tiesa, turéjo ir talkininkų: Vilniaus Universiteto prof. J. Wolfgangas, Žemaičių vyskupystés valdytojas vyskupas kan. J. Kr. Gintila, Pavlovskis ir S. Daukantas aprūpino jį literatūra. Kun. Butavičius padéjo išversti terminus iš lotynų kalbos į žemaičių. Kun. J. Každelevičius sudarė žemaitiškai-lotynišką augalų sąrašą. O jau minėto prof. J. Wolfgango duktė Aleksandra, kuri visiškai mūsų botaniko nepažinojo, o tik buvo apie jį iš savo tévo girdéjuši, suraše stabmeliškų Žemaitijos dievukų vardus, kuriais vadinosi tūli augalai, ir juos prisiuntė jam. O kur daugis kitų, kurie tai savo arkliais pavežédam iš vienos apylinkës kiton, tai padovanodami vieną-kitą augalėli arba suteikdami pastogę nakčiai ir maisto alkiui numalšinti talkinin-kavo mūsų Didžiajam Botanikui jo sunkiame darbe?

Kai jau kun. J. Pabréža nugaléjo pirmasias kliūties, atsirado dar viena — pamatė, kad rimitam veikalui jo herbariumas buvo pernegalus. Teturéjo tik apie 800 augalų. Reikéjo jį papildyti. Ir jis vél leidosi į kelionę po Žemaitiją. Cia jis, ištýrinéjës apie 60 vietų, prisirinko reikiamu rūšių. Paskui kai kurias jų pasiuntė Vilniun prof. Jundzilai ir J. Wolfgangui patikrinti. Tie ne tik pataisėjo apsirikimus, bet dar gausiai apdovanojo jį nelietuviškų augalų séklomis ir savo herbariumu rinkiniais. Dabar kun. J. Pabréža viską sutvarké užbaigai. Ir, štai, 1843 m., po sunkaus aštuonių metų darbo, rankraštis jau buvo paruoštas spaudai.

Kun. J. P. savo užbaigtą botanikos veikalą užvardino — Tayslós:

¹⁾ J. Pabréža, Taislós Augumyynis, 1843 m. Rankraštis.

²⁾ Ten pat.

Augumynis kóremys talpynas Augimys ligsziol rastosys teyp muusosys kayp nekórios swetszaalys só prijungymó abladny Prajoowa Weykala yr sóražima Warduu paprastuuju teyp Žemaytyszku, kaypo Pruusyszku, Latwyszku, yr Waardu Tayslyyniu Žemaytyszku só lotiinyszkays". Rankraštis yra 36×23 cm. formato, įrištas. Turi LXIII + 980 psl. Puslapyje — 50-55 eilutės po 9-11 žodžių. Iliustruotas XV + 229 iliustracijomis.

Kun. J. Pabréža ši savo botanikos veikalą rašė ir ruošė spaudai atitrūkdamas nuo kunigo, mokytojo ir kit. pareigu, liuoslaikiai. Bet dirbo jis tikrai valingai ir su jaunuolišku užsidegimu. Tai 100% įrodo ir pats jo rankraštis. Jame néra teplionių, kreivazonių ir kitokiškų kitų rašytojų ydų, nors ir rašė ant paprasto popierio. Norėdamas lygiai rašyti ir išlaikyti formą, jis buvo pirmiau išsiliniavęs lapus. O pačios iliustracijos taip meniškai nupaišytos, jog tik gerai įsižiūrėjęs tegali įsitikinti, kad tai ne fotografijos ir ne graviūros. Žvilgterėjus į jas taip ir norisi iš džiaugsmo sušukti: žibutė... kukalis!..

Tik kaip gaila, kad kun. J. Pabréža neišvydo savo veikalo atspausdinto. Kaip tūlas D. 1898 m. „Varpo“ 5 nr. skelbia, jis net jau turėjęs 1000 olandiškų muštinių spaustuvei sumokėti. Bet mirtis — toji gyvybių nušalnotoja — 1849 m. pastojo kun. J. Pabréžai kelią į autoriaus laimę... Mirus autoriui, kai kurie jo rankraščiai išsimetė, o gal ir žuvo. Bet Tayslós Augumyynis nežuvo. Šis rankraštis kažkaip pakliuvo į Kauno Kunigų Seminarijos biblioteką ir dabar joje tebéra, turėdamas kataloginį numerį RF 34.

Tačiau būta mēginimų aprašytąjį kun. J. Pabréžos rankraštį atspausdinti. Bet iš to nieko neišėjo. Tik vogčiomis Žemaičių Seminarijos kl. Kaz. Kurklinsko nurašytą rankraščio dalį kun. Milukas išspausdino Amerikos „Dirvoje“, o vėliau iš jos padarė atspaudą ir išleido atskirą knygą, kurios antraštė — „Botanika arba Taislius Auguminis. Parašyta kun. J. Pabréžos. Shenandooh. 1900 m.“. Bet tai tik šešėlis kun. J. P. veikalo. Jame žemaitiškos tarmės ir jo rašybos né už centą néra. Néra ir iliustracijų, ir priedų³⁾.

Tad ir tebestovi jis spintoje. Ir tik retkarčiais juo tūlas susidomi. Bet kas pavarto jo lapus, tai jis rankraščio lapų dvelkianti kun. J. Pabréžos — Tėvo Ambroziejaus — dvasia kvieste kviečia dirbtį, dirbtį,

³⁾ Rankraštis todėl buvo vogčiomis nukopijuotas, kad apie 1890 m. iš Žemaičių Seminarijos bibliotekos buvo pavogtas S. Daukanto rankraštis „Lietuvos istorija...“ Po vagystės buvo griežtai saugojama antroji bibliotekos brangenybė — kun. J. Pabréžos Tayslos Augumyynis. Taigi sunku buvo prie jo prieiti. Ir dėl to jis tik vogčiomis tegalėjo kl. Kaz. Kurklinskas nurašyti.

Autorius.

dirbt... Ir melstis, kaip meldési kun. J. Pabréža, kaip dirbo kun. J. Pabréža.

Literatūra: 1) J. Pabréžos Tayslós Augumyynis, 1843 m. Rankraštis.
2) A. Pabréža, — Botanika arba Taislus Auguminis. Shenandoah, 1900
m., 3) Vaižgantas — Raštai, tom. XI. Kaunas, 1929 m., 4) J. Tumas, —
„Apžvalga ir Apžvalgininkai“. Kaunas, 1925 m.